

1949

NATO'nun 70 Yılı'nın Bir Muhasebesi: Nereden, Nereye?

Mustafa KİBAROĞLU

Prof. Dr., BİLGESAM Başkanı, MEF Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

2019

Pablo Martinez Monsivais, AP

Kuzey Atlantik İttifakı NATO, 4 Nisan 2019 Perşembe günü 70. yaşını kutladı. Güvenlik konularında çalışan uzmanların hemen hepsinin "tarihteki en güçlü ve en uzun ömürlü ittifak" olarak tanımladıkları NATO ile ilgili olarak bundan sonraki on yıllar adına benzer güçlü ifadelerle konuşanların sayısının o kadar fazla olduğunu söylemek ise pek mümkün değil.

Uzmanlar, NATO'nun bundan sonraki varlık sürecini tayin edecek en önemli aktörün, kuruluşundan bugüne kadar olduğu gibi, yine Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olacağını belirtiyorlar.

ABD Başkanı Donald Trump'ın, müttefiklerine yönelik olarak bir çok kez dile getirdiği menfi tutumunu sürdürmesi ve hatta ülkesini İttifak'tan çekme kararı alması durumunda ki, bu olasılık hiç de hafife alınmamaktadır, NATO'nun 80. yaşını kutlayamayabileceği dahi dile getirilmekte.

Bu yazımızda, NATO'nun geride kalan 70 yılının kısa bir muhasebesini yaparak, daha on yıllar boyunca varlığını sürdürmesi isteniyorsa, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da İttifak'ın nasıl bir yapılanma içinde, hangi tehditlere karşı, ne gibi kabiliyetler geliştirerek yeni döneme kendisini nasıl adapte etmesi gerektiğini değerlendireceğiz.

Portekiz birlikleri NATO'nun kuruluşunun 70. yıldönümünü kutladı.

Foto: Horacio Villalobos

Kuzey Atlantik'in İki Yakası Bir Araya Geliyor

İkinci Dünya Savaşı'nın devasa yıkımının ardından kurulan Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'nün Şartnamesi, bir daha benzeri bir insanlık trajedisinin yaşanması için, hukukun üstünlüğüne dayalı, uluslararası ilişkilerde diplomasi-nin en önemli araç olarak kullanılacağı bir yapı oluşturmuştu.

Ancak, kısa süre sonra Sovyetler Birliği'nin orta ve doğu Avrupa'da kontrolü altında bulunan coğrafyadaki siyasi ve askeri alanlardaki girişimleri, batı Av-rupalı devletlerin güvenlik endişelerinin ciddi oranda artmasına sebep oldu.

Birleşik Krallık ve Fransa'nın Benelux ülkelerinin de katılımıyla Mart 1948'de Brüksel Paktı'nı oluşturmalarının ortaya çıkan güvenlik endişelerini gider-mekte yeterli olmayacağını kavrayan Batılı liderler, ABD'nin de içinde olacağı bir yapının kurulması için girişimde bulundular.

Bu girişim, esas itibarıyla, ABD'nin de güvenlik endişelerini gidermek bakı-mından bir fırsat yaratıyordu. Çünkü, Birinci Dünya Savaşı sonrasında evine dönen ve uzun bir süre kendi iç siyasetine ve yeniden ekonomik kalkın-masına odaklanan ABD, artık füze teknolojisinin hızla gelişeceğinin açıkça görüldüğü bir dünyada Sovyetler Birliği'nden kaynaklanabilecek tehditler karşısında, bir ayağının kıta Avrupası'nda olması yoluyla bir "ön cephe sa-vunma hattı" oluşturması gerekeceğini de öngörebiliyordu.

Sovyetler Birliği lideri Josef Stalin'in ardı kesilmeyen talepleri ve gerek ken-di halkına, gerek orta ve doğu Avrupa ülkelerindeki halklara yönelik katı yönetim anlayışının Batı dünyasındaki yansımalarının da katkısıyla, Kuzey Atlantik'in iki yakasının bir araya gelmesi süreci hızlandı ve 4 Nisan 1949 tarihinde, 12 ülke temsilcisi tarafından ABD'nin başkenti Washington'da im-zalanan Antlaşma ile NATO kuruldu.

Mart 1952'de İttifak'ın ilk Genel Sekreteri olan İngiliz Lord Hastings Lionel Ismay'ın ifadesiyle, NATO, "Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride ve Alman-ları aşağıda tutmak" (keep the Russians out, the Americans in and the Ger-mans down) amacıyla kuruldu demek yanlış olmaz.

Bu söylem, Batı Almanya'nın Şubat 1955'te İttifak'a katılımıyla ve bu geliş-meye tepki olarak kısa süre içinde, Mayıs 1955'te, Sovyetler Birliği tarafın-dan Varşova Paktı'nın kurulmasıyla birlikte kısmen değişmek zorunda kalsa

Birinci Dünya Savaşı sonrasında evine dönen ve uzun bir süre kendi iç siyasetine ve yeniden ekonomik kalkınmasına odaklanan ABD, artık füze teknolojisinin hızla gelişeceğinin açıkça görüldüğü bir dünyada Sovyetler Birliği'nden kaynaklanabilecek tehditler karşısında, bir ayağının kıta Avrupası'nda olması yoluyla bir "ön cephe savunma hattı" oluşturması gerekeceğini de öngörebiliyordu.

da, NATO açısından değişmeyen ve günümüzde de en önemli varlık sebebi olarak ifade edilen tehdit algısının kaynağında Rusya olmaya devam etmiştir.

İki Kutuplu Dünya ve NATO'nun İşlevi

BM'nin kuruluş amacı olan uluslararası ilişkilerde barışın ve istikrarın korunmasının Şartname'de yer alan maddelerde tanımlanan mekanizmalar ile sağlanmasının pek de mümkün olmadığına açıkça anlaşılmasına yol açan orta ve doğu Avrupa (Çekoslovakya, Macaristan) ile uzak doğu (Kore Yarımadası) bölgelerindeki gelişmeler, zaman içinde, uluslararası ilişkilerde "Soğuk Savaş" olarak tanımlanan uzun, zorlu ve tehlikeli bir sürecin yaşanmasına sebep oldu.

ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin geliştirdikleri nükleer silahlar ve bunların sayılarının kısa sürede hızla artması, 1960'lı yıllara gelindiğinde her ikisinin de "süpergüç" olarak öne çıkmalarına yol açtı.

Bu durum kaçınılmaz olarak, ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin kendi ulusal güvenlik çıkarlarını korumaya yönelik geliştirdikleri askeri stratejileri, temsil ettikleri blokların güvenlik politikalarını ve savunma stratejilerini de büyük oranda belirledi.

ABD'nin 1950'li ve 60'lı yıllar boyunca Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarını caydırmak amacıyla geliştirdiği nükleer silahların topyekun bir hareket kapsamında kullanılmasını olasılığını içeren "kütlevi karşılık" (massive retaliation) stratejisi aynı zamanda kıta Avrupası'nda NATO müttefiklerinin Varşova Paktı ülkelerine karşı benimsediği strateji idi.

1962 yılında yaşanan Küba krizi sırasında nükleer bir savaşın sadece teorik tartışmalarda kalmayabileceğinin net bir şekilde hissedilmesiyle birlikte, birbirlerini defalarca yok edebilecek sayıda ve çapta nükleer silah sistemlerine sahip olan süpergüçlerin, karşılıklı yanlış anlamalar, teknik aksaklıklar, ya da yetki dışı kullanımlar sonucu ortaya çıkabilecek bir çatışmanın nükleer felakete yol açması olasılığını azaltmak için yeni stratejiler geliştirdiler.

Bu kapsamda, tırmanma sürecini yavaşlatmak, siyaseten ara çözümler bulunmasına fırsat vermek amacıyla ABD, nükleer silahların kullanılması aşamasına kadar gidecek süreci uzatmak düşüncesiyle "esnek mukabele" (flexible response) stratejisini benimsedi ve bu aynı zamanda NATO'nun 1970'li yıllardan itibaren benimsediği temel strateji oldu.

Soğuk Savaş dönemine damga vuran ABD'nin, dolayısıyla NATO'nun, bir diğer stratejisi "ilk kullanım" (first use) stratejisi olmuştur. Bu strateji, bir savaşın başlaması durumunda, ilk olarak nükleer silahların kullanılması anlamına gelmemektedir.

Aksine, İttifak'ın 'ilk kullanım' stratejisi, saldırgana karşı müttefiklerini korumakta diğer bütün seçeneklerin yetersiz kalması durumunda, saldırgan henüz nükleer silaha başvurmamış olsa dahi, NATO'nun nükleer silahlara ilk başvuran taraf olabileceğine vurgu yapmaktadır.

Sovyetler Birliği ise, 1960'lı yıllardan itibaren NATO'nun "ilk kullanım" stratejisine karşı, siyasi bir propaganda amacı da güderek, Varşova Paktı olarak "ilk kullanan olmama" (no-first use) stratejini be-

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT) 1 Temmuz 1968'de imzaya açıldı.

nimsediğini ortaya koymuş ve aynı yönde karşılık beklediğini ifade etmiştir.

İlk bakışta, “eğer NATO da aynı stratejiyi benimserse nükleer savaş olması ihtimali ortadan kalkar” diye düşündürten Sovyetler Birliği'nin bu açılımının arkasında, Varşova Paktı'nın konvansiyonel silah kategorilerinde Batılı müttefiklerin sahip olduklarına oranla yaklaşık %50 daha fazla güce sahip olmasının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu nedenle, nükleer silahlara başvurması olasılığının yarattığı caydırıcı kapasitesi ortadan kalktığı takdirde, sadece konvansiyonel silahlarla Varşova Paktı'na karşı bir savaşı kazanamayacağını hesap eden ABD ve Avrupalı müttefikleri “ilk kullanım” stratejisini sürdürmekte ısrar etmişlerdir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesine, Varşova Paktı'nın yıkılmasına ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen NATO'nun, nükleer silahların gerektiğinde kullanılmasına imkan veren, “ilk kullanım” stratejisi ittifak bünyesinde halen geçerlidir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve İttifak'ın Küresel Açılımı

Kuruluşundan itibaren geçen yarım yüzyıla yaklaşan dönem boyunca Kuzey Atlantik İttifakı tek kurşun atmadan adeta varlık sebebi olan tehdidin kaynağı olarak gördüğü Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını sağlayarak, birçok uzmanın ifadesiyle, bir “zafer” kazanmıştır.

En güçlü rakibinin dünya sahnesinden çekildiği bir ortamda NATO ittifakının neden halen devam etmekte olduğu geride kalan son çeyrek yüzyıl boyunca hemen her gün sorgulanmıştır.

Bu sorunun cevabı aslından oldukça basittir ve NATO'yu kuran Washington Antlaşması'nın içinde saklıdır. Öylesine saklıdır ki, hiç kimse tarafından görülemez. Çünkü, herhangi bir ülkenin adının “düşman ülke” olarak belirtildiği Antlaşma metninde görülmemektedir!

Washington Antlaşması, Kuzey Atlantik coğrafyasında, demokratik rejimlere, açık pazar ekonomilerine ve bireysel özgürlüklere dayalı “Batılı yaşam tarzı” olarak tanımlanan ortak değerlerin, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı, hep birlikte korunması prensibi üzerine inşa edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin ve güdümündeki Varşova Paktı'nın tehdit olmaktan çıkması, Batılı yaşam tarzına yönelik tehditlerin artık tümüyle ortadan kalktığı ya da gelecekte ortaya çıkmayacağı anlamına gelmediği düşüncesiyle, müttefikler NATO'nun yarım yüzyıl boyunca edindiği kazanımların, tecrübelerin ve geliştirilen kapasitenin devamından yana tavır almışlardır.

NATO'nun kuruluşundan itibaren istikrarlı bir şekilde ortaya koyduğu özelliklerinden en önemlisi İttifak'ın uluslararası konjonktürel gelişmeler karşısındaki esnekliği ve yeni şartlara kendini çabuk adapte edebilmesi olmuştur.

Bu özelliği sebebiyle, NATO, 1949 yılında 12 ülke ile kurulduktan sonra, 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın, 1955'te Batı Almanya'nın, 1982'te İspanya'nın, 1990'ların sonundan itibaren eski Varşova Paktı ülkelerinin ve 2000'lerden itibaren güneydoğu Avrupa ülkelerinin katılımıyla günümüzde 29 üyeli bir ittifaka dönüşmüştür.

İttifak'ın anavatanı durumundaki kıta Avrupası'ndaki genişleme sürecinin yanı sıra, 21. Yüzyıl'a girerken uluslararası alanda değişen tehdit değerlendirmeleri karşısında NATO, bir yandan savunma stratejilerini yeni duruma uygun hale getirecek dönüşümü sağlamak, diğer yandan küresel boyut kazanan tehdidin kaynaklarına aynı ölçüde karşılık verebilmek için küresel boyutta işbirlikleri geliştirmek yoluna gitmiştir.

Bu kapsamda, Soğuk Savaş döneminde "düşman" olarak tanımlanan Rusya ve Ukrayna ile özel gündemli anlaşmalar imzalanmış, Avrasya ülkeleri başta olmak üzere, kuzey Afrika, Körfez bölgesi, Uzak Doğu ve güney Pasifik'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada aralarında Azerbaycan, Mısır, Kuveyt, Pakistan, Japonya ve Avustralya'nın da bulunduğu onlarca ülkenin katılımıyla "Barış için Ortaklık" (Partnership for Peace), "Akdeniz Diyalogu" (Mediterranean Dialogue) ve "İstanbul İşbirliği Girişimi" (Istanbul Cooperation Initiative) gibi yapılar oluşturulmuştur.

Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'na karşı benimseydiği "ortak savunma" (collective defense) konsepti ile ABD'nin nükleer şemsiyesi altındaki kıta Avrupası'nda yerleşik düzende ağır konvansiyonel askeri güç yapısı geliştirmiş olan NATO, 2000'li yıllarda artık en birinci tehdit olarak görülen küresel terörizm karşısında, İttifak dışındaki ülkelerin de katkılarını açık olacak şekilde, daha esnek ve daha hareketli yapıda bir kuvvet yapısı geliştirerek "ortak güvenlik" (collective security) prensibine dayalı bir dönüşüm sürecine girmiştir.

İttifak, Soğuk Savaş sonrası dönemde ilk ve en önemli sınavını Yugoslavya'nın dağılması sürecinde vermiştir. Hırvatistan ve Slovenya'nın federal yapıdan ayrılmasına destek veren Almanya önderliğindeki Avrupa Birliği karşısında geri adım atan Sırp yöneticilerin, Bosna Hersek'in de benzer yola gitmesi karşısında yakın tarihin en kanlı katliamlarını gerçekleştirmelerine bir noktadan sonra kayıtsız kalamayan NATO ve askeri güç kullanımı yoluna gitmiştir.

Bu dönemde, Dayton Anlaşması ile Bosna'da sağlanan "istikar" durumunun devamı amacıyla 1996'da SFOR, Sırbistan'a karşı bağımsızlık mücadelesi veren Kosova'da 1999'da KFOR ve 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olan El Kaide örgütünün lideri Usame Bin Ladin'in bulunduğu Afganistan'da 2001'de ISAF gibi "Barışı Koruma Operasyonları" (Peacekeeping Operations) kapsamında müttefik ülke ve ortak (partner) ülke askerlerinden oluşan görev kuvvetleri oluşturulmuştur.

Geride kalan 20 yılı aşkın dönüşüm sürecinde NATO, ayrıca, Akdeniz'de kitle imha silahlarının yapımında kullanılan malzemelerin kaçakçılığını ve Somali açıklarında korsanlığı önlemek, Irak ve Suriye'de "İslam Devleti" kurduğunu ilan eden IŞİD ile mücadeleye kapsamlı destek vermek gibi çok sayıda askeri operasyonlara girişmiştir.

Öte yandan, İttifak'ın yeni dönemde ortaya çıkan tehditlere daha çabuk adapte olmasını ve müttefik ülkelerin halklarının güvenliğini, topraklarının bütünlüğünü ve egemenliklerini koruma görevini yerine

Dayton Anlaşması

getirmesini daha güçlü kılabilmek ve ön alıcı tedbirler geliştirebilmek düşüncesiyle sivil unsurların da katkı verebileceği Mükemmeliyet Merkezi niteliğinde kurumsal yapıların oluşmasına imkan verilmiştir.

Bu kapsamda, Haziran 2005'te, Türk Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde, Ankara'da, NATO'ya akredite olan Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (Center of Excellence Defence Against Terrorism) kurulmuştur.

Benzer şekilde, kitle imha silahları ile terör saldırıları gerçekleştirilmesi olasılığına karşı gerekli hazırlıkları ve önlemleri geliştirmek, müttefik ve ortak ülkelerde ilgili birimlerdeki çalışanları bilgilendirmek ve eğitmek amacıyla Çek Cumhuriyeti'nde bir Mükemmeliyet Merkezi kurulmuştur.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğu bölgelerinde paramiliter görünümü kuvvet bulundurmasının bir sonucu olarak, Soğuk Savaş döneminin kapanmasını takip eden yıllarda uluslararası barış ve istikrara katkı yapılabilmesi amacıyla 1997 yılında oluşturulmuş olan NATO-Rusya Konseyi'nin artık işlevini yitirmesi ile kıta Avrupası'nda yeniden alan savunmasına ihtiyaç olacağı öngörülmeye başlanmıştır.

Temmuz 2016'da Varşova'daki NATO Zirvesi'nde, artık İttifak üyesi olan Baltık bölgesindeki eski Sovyet cumhuriyetlerinde ve Polonya'da, çatışmaya hazır

İttifak'ın 70 yıllık geçmişinde bir çok kez ortaya koyduğu yeni şartlara uyum sağlamak ve ortaya çıkan tehditlerle zamanında ve etkili bir şekilde mücadele etme yeteneğini geliştirmek özelliğini, gelecek on yıllarda da sergileyebilmesi için, her şeyden önce müttefikler arası ilişkilerde güven ortamının güçlü bir şekilde tesis edilmesi ve sürdürülmesi şarttır.

(combat ready) seviyede askeri birlikler bulundurma kararı alınmış ve müttefik ülkeler, karada, havada ve denizde bir biri ardına kapsamlı ve uzun süreli tatbikatlar icra etmeye başlamışlardır.

Temmuz 2018'de Brüksel'deki NATO Zirvesi'nde ise, "30-30-30-30 planı" olarak tanımlanan, "2020 yılına kadar, 30 gün içinde konuşlandırılabilir şekilde, 30 kara taburu, 30 uçak filosu ve 30 savaş gemisinden oluşan bir askeri güç oluşturulması" kararı alınmıştır ve hemen ardından, Ekim 2018'de, Norveç'te, 50,000 asker ve sivil personelin katılımıyla, "Exercise Trident Juncture" tatbikatı icra edilmiştir.

Rusya da, İttifak'ın manevralarına, söz konusu bölgelerin hemen yanı başında ve Hazar Denizi ile Akdeniz'de gerçekleştirdiği daha kapsamlı ve daha uzun süreli tatbikatlarla cevap vermiştir.

Bu gelişmeler, bazı güvenlik uzmanları tarafından "Yeni Soğuk Savaş" dönemi olarak tanımlanmaya başlamıştır ve NATO'nun yeni şartlara adaptasyonu konusundaki yeteneğini ve hazırlık seviyesini bir kez daha ortaya koymasını gerektirmiştir.

NATO'yu 21. Yüzyıl'da Bekleyen Tehditler ve Önlemler

İttifak'ı kuran Washington Antlaşması'nda yer alan meşhur "5. Madde" ile özdeşleştirilen "dayanışma" (solidarity) prensibine, yukarıdaki paragraflarda

bahsedilen gelişmelerin de ortaya koyduğu gibi, müttefikler tarafından etkili bir şekilde sahip çıkılmaktadır.

Ancak, İttifak bünyesinde benimsenen bir diğer temel prensip olan “yükün paylaşımı” (burden sharing) konusu ise, bir süredir ABD yönetimleri tarafından sıkça dile getirilen şikayet kaynağı olmaya başlamıştır.

ABD Başkanı Donald Trump'ın bu konudaki ifadeleri artık şikayet seviyesinden suçlama ve hatta tehdit etme noktasına kadar varmaya başlamıştır. NATO içinde ciddi oranda rahatsızlık yaratan ifadeleri sebebiyle Trump yönetimine Avrupalı müttefikleri güveni de önemli ölçüde azalmaya başlamıştır.

Bu durum karşısında, İttifak'ın Norveçli Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Şubat 2019'da gerçekleşen Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmasında, Başkan Trump'ın sözlerini kast ederek, “ABD'nin ne dediğine değil, ne yaptığına bakmak daha önemlidir” diyerek Polonya'da ve Baltık ülkelerinde konuşlandırılmakta olan binlerce Amerikan askeri eşliğindeki mekanize tugaylara dikkat çekmek zorunda kalmıştır.

ABD ile Avrupalı müttefikleri arasındaki ilişki seviyesinin bundan sonraki süreçte de inişli çıkışlı olması beklenmekle beraber, bu durumun NATO'nun dayanışma prensibine ciddi bir hasar vermesi öngörülmektedir.

Ancak, İttifak'ın 21. Yüzyıl'ın kalan kısmında karşılaşması muhtemel sorunlar, Atlantik'in iki yakası arasında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar olmaktan çok, daha ziyade, bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmelerin ortaya çıkartacağı yeni tehditler olacaktır demek yanlış olmaz.

Bir süredir gündemi yoğun bir şekilde meşgul eden siber güvenlik konularına ek olarak, daha yakın zaman önce gündeme gelen “Yapay Zeka” (Artificial Intelligence - AI) ve Ölümçül Otonom Silah Sistemleri (Lethal Autonomous Weapons Systems – LAWS) gibi konular kaçınılmaz olarak NATO'nun gelecek yıllardaki öncelikli tehdit değerlendirmeleri ve bunlara karşı geliştirilmesi gereken karşı önlemler dizisi içinde yer alacaklardır.

Sonuç

Yukarıda sözü edilen tehditler (AI ve LAWS) konusunda uluslararası hukuk kapsamında düzenlemelere gidilmesinin ve gerekli protokollerin geliştirilmesinin önünde siyasi, askeri ve teknik zorlukların bulunmasının yanı sıra, sürece müdahil olan aktörlerin de net bir şekilde tanımlanmasında ve ayrıştırılmasında yaşanan kayda değer seviyede zorluklar bulunmaktadır.

Bu gibi zorluklarla zamanlı ve etkili bir şekilde mücadele edilmesi süreci, söz konusu tehditlerin önceki dönemlerdekilere nazaran bilimsel ve teknolojik açıdan sahip oldukları farklı özellikleri gereği, özellikle bilgi ve istihbarat değişimi alanında, müttefiklerin, belki de NATO tarihindeki en yoğun işbirliği seviyesini yakalamalarını zorunlu kılacaktır.

İttifak'ın 70 yıllık geçmişinde bir çok kez ortaya koyduğu yeni şartlara uyum sağlamak ve ortaya çıkan tehditlerle zamanında ve etkili bir şekilde mücadele etme yeteneğini geliştirmek özelliğini, gelecek on yıllarda da sergileyebilmesi için, her şeyden önce müttefikler arası ilişkilerde güven ortamının güçlü bir şekilde tesis edilmesi ve sürdürülmesi şarttır.■

